

Slovo filosofie v Bibli [2012]

Nedopatřením redakce (asi zcela nechtěným) vyšel v minulém čísle KR článek, nadepsaný „Prázdný klam filosofie“¹ jako svérázné mimikry. Je o něčem zcela jiném (a je těžko říci, o čem vlastně), ale nejspíš s jakýmsi utajeným záměrem, předstírat odmítnutí filosofie na biblickém základě. Autorovou omluvou by mohlo sice být, že není ani ve filosofii, ani v teologii doma (je to přírodovědec), ale ani dobré úmysly nemohou platit v případě takového (pseudo-zbožného?) diletantismu; mám však docela vážné důvody o takových možných „dobrých úmyslech“ pochybovat.

Autor pouze na samém počátku svého o jiných věcech pojednávajícího článku cituje kousek z listu apoštola Pavla Koloským (2,8), a to hned ze dvou českých překladů (pomíjí však překlad Jana Blahoslava, ať už z původní Šestidítky, ať podle vydání 1613; ale i překlady další). Podtrhuje přitom Pavlovo varování před „prázdným a klamným filosofováním“ resp. před „prázdným klamem filosofie“. A vykládá to hned tak, že tu je proti sobě postaveno prázdné a klamné filosofování na jedné straně a poznání resp. následování Krista na straně druhé. Do nadpisu (míněno asi jako reklama) se „prázdný klam“ připisuje jakoby přímo filosofii samé. Velmi zvláště do toho zapadá-nezapadá upozornění na poznámku Ulricha Wilckense (k jeho vlastnímu překladu, z něhož citát však není uveden ani německy, ani v překladu), že „prázdným klamem filosofie Pavel nemyslí takové hluboké filosofické systémy, jakým[i] byla filosofie řecká“, ale „různé náboženské a pseudonáboženské kultury, stavějící se do opozice proti křesťanství“. Atd.

Kdyby se v této nejasnosti chtěl český čtenář lépe orientovat, udělal by dobře, kdyby přihlédl k bibli kralické, konkrétně k překladu zmíněného Jana Blahoslava. Ten kupodivu slovo „filosofie“, které ovšem v řeckém textu opravdu najdeme, neopakoval ani v nějak počeštěné podobě (jak tomu bývalo ve většině evropských jazyků), nýbrž přeložil a zároveň vyložil jako „moudrost světa a marné zklamání“ (raději budu citovat: „Hleďtež, ať by vás někdo neobloupil moudrostí světa a marným zklamáním, uče podle ustanovení lidských, podle živlů světa, a ne podle Krista“). Proč to asi Blahoslav raději hned vyložil a slovu „filosofie“ se vyhnul? (I když ovšem každý překlad je vždycky zároveň výkladem – a to platí zejména v takových případech.) Mám za to, že tušil, ba spíš ze zkušenosti věděl, že se onoho Pavlova slova hned chytanou ti, proti kterým napsal svou známou Filipiku proti misomusům, vyšlou již v r. 1567. Zdá se tedy, že již před více než pěti sty lety (příštím rokem si připomeneme 520. výročí vydání Blahoslavova překladu) aspoň někdo věděl to, že oním „prázdným klamem“ není míněna skutečná, tj. „opravdová“ filosofie, nýbrž pouze nejrůznější pseudofilosofie a pafilosofie.

Je totiž otázka, co pořečtělý farizeus Saul, který se sice v úpadkové helenistické době jako římský občan již narodil, ale který byl zároveň žákem Gamalielovým, nicméně který se s žijícím Ježíšem nikdy nesetkal a naopak až do svého obrácení křesťany pronásledoval, o „filosofii“ vůbec věděl (ba vůbec mohl vědět). Že nejspíš jen jedinkrát ve svých listech tohoto slova použil, nám toho moc neprozradí, neboť obecně lidé dokonce už v klasických dobách před-sokratovského filosofování v Řecku nijak výrazně nerozlišovali mezi moudrými muži (mudrci, sofoi, sg. sofos), sofisty a opravdovými filosofy. O řádné rozlišování alespoň v užších („odborných“) kruzích se na jedné straně postaral prý Pythagoras, který údajně pro sebe odmítl pojmenování „mudrc“ (sofos), a to s odůvodněním, že skutečná moudrost je vyhrazena bohům, kdežto lidem zůstává jen možnost po moudrosti co nejvíce toužit a moudrost nade vše milovat (filein). To víme ovšem my dnes, ale mladý farizeus Saul-Pavel o tom pravděpodobně nevěděl nic. V jeho době nejen v Řecku, ale zejména v samém Římě sofisté ani

¹ Viz, KR 79, 2012, č. 5, str. 41 n.

„filosofové“ nepožívali dobré pověsti – a bylo jich také velké množství, a nejrůznějších. Klasická řecká tradice byla už jen málo známa, Aristotelés byl jako filosof takřka zapomenut, Platón byl sice připomínán, ale jeho myšlenky byly novoplatónsky spojovány s novými (i starými) orientálními mýty, které se zdály stále více ovládat vzdělanou i nevzdělanou veřejnost. A ta se setkávala s tak zvanými „filosofy“ jako se slovními kejklíři takřka na každém rohu. Mnohem víc než původní řecké myšlení se všude šířila podivná východní učení, spojená s kulty a někdy i s magií. To vše pronikalo veřejným životem nejen v samotném Římě, ale také v jeho provinciích, tj. v nových a nově dobývaných zemích. Největším římským politikům to většinou nejen nevadilo, ale právě naopak tomu ještě všelijak úředně napomáhali: v každé nově dobyté zemi byli místní notáblové a později i mnozí další významnější lidé (nejčastěji za peníze) uznáváni za římské občany, a největší sochy hlavních místních bohů byly přenášeny do Říma, a to nikoli že by byly ukradeny, nýbrž aby byly umístěny v Pantheónu jako doklad a záruka, že se i tito cizí bohové stali bohy všech Římanů, tedy bohy římskými. (K potížím došlo jen tam, kde takovou sochu nebylo možno najít a do Říma odvézt, tedy zejména v případě Židů a později křesťanů, kteří byli zprvu obecně chápáni jako jedna ze židovských sekt a dostali se do podezření z ateismu.)

V jedné věci si můžeme být zcela jisti: apoštol Pavel rozhodně neměl na mysli skutečnou (tj. opravdovou) filosofii, když v dopise před „filosofií“ varoval, a to už proto, že

Kdybychom měli k dispozici jenom bibli (tj. SZ a NZ, ale v našem případě zejména NZ), musili bychom slovo filosofia považovat za hapax legomenon, tj. za slovo vyskytující se pouze jednou. A významu takových slov se tak lze pouze domýšlet; ze slova samého jeho význam nepřečteme. Musíme se proto obrátit někam jinam, do nějakého mimobiblického kontextu. Proto pouhé citování listu apoštola Pavla Koloským může být různoznačné podle toho, jaké chápání významu slova „filosofie“ si kdo přináší, aby je vložil do svého čtení a porozumění (nebo neporozumění). A pokud jde o překlad, aby pak své chápání téhož slova nějak vložil i do svého překladu. Před tímto problémem tedy stojí a nadále stojí všichni překladatelé, a to za předpokladu, že překládají z originálních jazyků, v našem případě tedy z obecné řečtiny doby Pavlovy. A tak máme-li my dnes k dispozici překladů několik (eventuelně mnoho), záleží na tom, které z nich si vybereme – a zase na základě svého výběru.

Z toho vidíme, do jak odvážného počínu se pustil přírodovědec RNDr. Jiří Nečas, když opustil svou odbornost a když se vydal hned na dvojí odlišný terén, totiž na půdu filosofie a teologie. To ovšem principiálně není žádná chyba; dnes už se i v přírodních vědách sleduje často tematika tzv. hraniční, kdy překračování hranic je nejenom možné, ale někdy dokonce nezbytné. Pro toho, kdo hranice chce překračovat, však platí naprosto závazně, že se musí vždycky náležitě seznámit také s oborem, do jehož sféry chce tu a tam překročit. Pokud tomuto závazku v potřebné míře nedostojí, stává se diletantem, protože se tím prohřešuje nejen proti oborům, v nichž se pohybuje jako neznalec, ale ve skutečnosti i proti svému vlastnímu oboru, protože se vydává v podezření, že ani tam si nejspíš nepočíná dost korektně (korektnost totiž nelze omezit na jeden obor).